

bij de overweging van elkaars gevoelen. Prof. Hepp waarschuwt — volkomen terecht — tegen elk citaten-spel. „Men drijve niet met Kuyper geen citaten spel, gelijk wij dat in de dagen van Assen hebben beleefd. Men neme — zoo roept hij uit — „den vollen Kuyper“.

Ik ben 'er mee eens; zoo erg, dat juist dat één van de sterkste oorzaken is, die mij met meer dan wrevel hebben vervuld onder het hooren (ter synode) en nu weer lezen van Prof. Hepps aantijgingen van broeders, ook „Homerussen“. Er zijn er onder hen, die ik hoog respecteer om hun wetenschappelijk vermogen, aan wie we zeer veel belangrijk materiaal danken, die het gereformeerde denken hebben gediend op een wijze, die — gelet op hun jaren — bewondering afdwingt, die de idee der Vrije Universiteit hebben gegrepen als weinigen en die aan ons Christelijk leven, thetisch en apologetisch zeer gewichtige diensten hebben gedaan. Ik kan het niet goed hebben, dat men niet die volle „Homerussen“ bespreekt, doch hen vermocht met citaten, uit niet nader aangeduide bron, citaten misschien van anderen, die op een afstand trachten in hun voetspoor te gaan.

Maar — 't is zoo, 't doet er weinig toe wat ik al of niet goed hebben kan. Ik wil 't over de zaak hebben. En dan neem ik eens één puntje voor ditmaal onder de loupe: het substantiebegrip. Dat is 'n kwestie van beteekenis; bovendien is 't geen afgeleid puntje, doch 't raakt rechtstreeks de meening van voor het minst twee „Homerussen“, naar wie ons volk met goede reden opziet, die voor ons christelijk-sociale en politieke leven reeds zeer veel deden, en om hun wijsgeerige grondconcepten herhaaldelijk ook door professoren van Kampen, en door leerlingen van Amsterdam, met dank zijn vermeld en beoordeeld. Het zal dus de moeite loonen, op dit punt na te gaan, of de wetenschappelijke discussie bij Prof. Hepp voor de „Homerussen“ van 1937 even geduldig wordt gevolgd, als in de dagen van olim. De dagen b.v. van Prof. Dr. Jan Woltjer.

Hoe ik zoo op den naam van Prof. Dr. J. Woltjer, den onder ons zoo hooggeachten hoogleeraar van een voorgaande generatie kom? Ik dacht aan hem, toen ik Prof. Hepp hoorde spreken over de kwestie der „substantialiteit“ van de ziel. Is de ziel „substantie“ te noemen, ja dan neen?

Prof. Hepp brengt die aangelegenheid herhaaldelijk ter sprake. Op bl. 24 constateert hij, dat het „afwijkend“ gevoelen o.m. poneert, dat „de ziel geen substantieel bestaan heeft“; en op bl. 71, dat „het afwijkend gevoelen“ „geen goed woord over heeft voor den term en het begrip 'substantie'“. Hij constateert, dat men niet het recht heeft, elk substantiebegrip overboord te werpen (71), en rekent op bl. 74, v., uit, „in welk gezelschap men geraakt door de ontkenning“ (ook) „van de substantialiteit... der ziel“. Het gezelschap is niet bepaald aanlokkend: de meest verbaasde pseudo-religies, Spinoza, de vader van het modernisme, iemand, die tot den linkervleugel der ethischen behoort, en wat dies meer zij.

Natuurlijk valt er over die dingen veel te praten. Ik ontken geen oogenblik, dat er gewichtige vraagstukken aan de orde zijn. Maar als „buitenstaander“, die de eenheid der gereformeerde werkers naar binnen niet gaarne gebroken zie, houdt mij de vraag bezig: wordt hier ook te gauw veroordeeld; veroordeeld, zonder praeciese weergave van de laatste gronden der meening van wie men bestrijdt? Ik althans dacht aan wijlen Prof. Jan Woltjer. Deze heeft in de eerste wetenschappelijke samenkomst der Vrije Universiteit een verhandeling gehouden op 1 Juli 1914, later opgenomen in de uitgave van het Woltjer-comité („Verzamelde Redevoeringen en Verhandelingen“, 1931). Prof. Woltjer behandelt de vraag, of het noodig is, te spreken over een „substraat“ van „het begrip materie“. Wat dit is, ga ik hier voorbij; het raakt mijn onderwerp niet. (De rede handelde over: „Het Wezen der Materie.“) Dan zegt Prof. Woltjer (spatiëring van mij):

„Men heeft goeden grond om... het bestaan van zulk een substraat te ontkennen. Immers, meent men,

dat men het niet missen kan, omdat men anders de duurzaamheid, het volhardende en blijvende in de verschijnselen niet kan verklaren, dan moge dat waar zijn op het standpunt van de heiden-sche filosofen, die in de materie eene ongeschapene, eeuwige zelfstandigheid zien, op Christelijk standpunt geldt dat postulaat niet; dan is er slechts ééne ware substantie, God, die eeuwige kracht bezit en alle dingen draagt door het woord Zijner kracht. De krachten, die Hij door de schepping heeft daargesteld, zijn eeuwig, omdat en zooverre Hij het wil. Meent men voor het construeeren van het begrip materie het begrip van substantie niet te kunnen missen, dan acht ik, dat het op Christelijk standpunt geen bezwaar kan opleveren, den term krachsubstantie te gebruiken, daar de factoren van het begrip substantie, waar ik boven op wees: objectief bestaan en duurzaamheid, ook voor het begrip kracht kunnen gelden.“

Deze uitspraak van wijlen Prof. Woltjer was één der eerste, waarin de Vrije Universiteit naar buiten trad in een wetenschappelijke bijeenkomst naar het nog steeds gebruikelijke concept. Ze is daarom dubbel de aandacht waard.

Waarom? Omdat ze juist is?

Dat zou ik niet willen beweren. Ik zelf geloof niet, dat deze uitspraak juist is, vooral niet als ik let op wat daaromheen staat. Als b.v.:

„dat het wezen der materie kracht is“ (256); of, „dat de stoffelijke dingen in hun wezen en grondslag blijven bestaan“ (254).

Maar dergelijke uitspraken uit den mond van Woltjer Sr hebben een andere beteekenis. Zij sporen aan tot bedachtzaamheid. Ze bewijzen, dat er een tijd was, waarin iemand zonder aangeklaagd te worden, de these kon opwerpen, dat op Christelijk standpunt alleen God een ware substantie heeten kon. Iets wat, bedrieg ik me niet al te zeer, nog wel eens beweerd wordt in de kringen, die thans door Prof. Hepp worden beschuldigd van ongereformeerdeheid. Prof. Woltjer beslist in dezen niet; hij dringt althans aan anderen zijn wetenschappelijk substantiebegrip niet op; desverlangd wil hij anderen toelaten, van krachsubstanties te spreken en „geen bezwaar“ er in te zien, als onder bepaalde voorwaarden (afhange van den opbouw van het substantiebegrip) de materie substantie genoemd wordt (251). En hij geeft voor den opbouw van het substantiebegrip enkele richtlijnen in vriendelijke overweging. Zelf blijft hij van meening, dat het „inderdaad groote bezwaren meebrengt“, het begrip substantie, als „te weinig bejijnd“, „te bezigen bij de behandeling van het door hem ter sprake gebrachte onderwerp“ (248). En hoewel hij, evengoed als Prof. Hepp, weet, dat men in verkeerd gezelschap kan geraken, als men n.l. (op een bepaalde manier!) het substantiebegrip bestrijdt, — Woltjer noemt zelf den naam van Leibniz, volgens wien z.i. „God de ware en eenige substantie is“ (250) — niettemin rekent Prof. Woltjer op het wetenschappelijke onderscheidingsvermogen zijner lezers, en schrijft daarom onvervaard, dat op Christelijk standpunt er slechts één ware substantie is: God (256). Zelf oordeelt hij, dat „ten opzichte van de stoffelijke wereld, de Schrift in de eerste plaats spreekt van de krachten, waardoor zij is en werkt“, en constateert, dat het zeer waarschijnlijk is, dat de schrijvers der Bijbelboeken, ook der latere, van deze vraagstukken (Democritus etc.) nooit hebben gehoord, althans er geene aandacht aan hebben gewijd en geene aanleiding hebben gehad om er zich over uit te laten (253).

Het was een collega, die mij (terzake van die opvatting der materie als kracht) dezer dagen op deze rede van Woltjer wees. Ik ben er dankbaar voor; want ze bewijst ten overvloede, dat men elkaar over deze dingen (van het substantiebegrip n.l.) niet veroordeelen mag, eer men precies weet, wat het substantiebegrip is van den opponent, en wat daarom in zijn terminologie de woorden beteekenen. Men moet geen academische kwesties uitvechten (stel, dat dat kon!) op den rug der kerk. En meent men, dat iemands

en in een beginstadium van uitvoering te brengen.

Na de arrestatie in Gethsemané is de Heiland geleid voor Annas. Dit voor-verhoor blijkt erop berekend te zijn eenig inzicht te ontvangen in des Nazareners bedoelingen en plannen. Annas kan tot zijn spijt niet de discipelen uitvragen over de plannen van hun Meester. Want door Christus' ingrijpen konden zij in vrijheid heengaan. En daarom moet Annas wel den Heiland ondervragen. Maar daarop gaat Deze toch niet in. Met nadruk laat Hij uitkomen, dat Hij niets te verbergen heeft: geen duistere bedoelingen heeft. Wanneer men iets tegen Hem wil beginnen, moet Annas maar getuigen laten komen. (Joh. 18:20). De beleediging Hem daarop aangedaan doet scherp het machteleloze van de situatie van Annas zien. Annas zendt Jezus dan maar naar de zitting van het Sanhedrin, waar Kajafas het onderzoek verder leiden zal. Alle leden van den Raad zijn ijverig in de weer om beschuldigingen tegen Jezus te vinden. En hoewel er vele valsche getuigen aanwezig waren, konden zij toch geen aanklacht formuleren, die bewijskracht was. (Matth. 26:59). Gelukkig waren er dan eindelijk twee valsche getuigen, die konden aantonen, dat de Nazarener gezindheid bezat tot den opstand. Jezus zou toch beweerd hebben, in staat te zijn den Tempel in drie dagen op te bouwen, na hem zelf eerst te hebben afgebroken. Inderdaad, indien Jezus dat zou gezegd hebben, dan zag het er bedenkelijk uit voor Hem. Het is

terminologie met die der belijdenis kwalijk te verbinden is, dan is er wel een kwestie van taalgebruik, maar niet van ongereformeerdeheid, die voor het gereformeerde volk te brengen is.

Dit laatste springt te meer in het oog, omdat over dat substantiebegrip, en zijn al of niet gerechtvaardigde aanwending in de belijdenis en in haar of de theologisch-wetenschappelijke terminologie, al veel eerder iets te doen geweest is. Ik noem slechts twee voorbeelden.

Allereerst is er de oude kwestie van het al of niet gevoed worden door de substantie van Christus' vleesch en de substantie van Zijn bloed in het Avondmaal. De Catechismus van Genève had de geloovigen deelachtig aan Christus' substantie genoemd²⁾, en de sterk onder Calvijn's invloed staande Fransche belijdenis had nog concreter zich in dezen zin uitgedrukt³⁾. De synode van La Rochelle evenwel had daartegen heel wat bezwaren hooren uithengen, en moeten overwegen; hetgeen ter wille van de eenheid met de buitenlandsche kerken wel noodig gebleken was⁴⁾. En later is er nog eens over gepraat⁵⁾. Zeker men hield het substantiebegrip vast. Maar geen mensch zal onder ons loochenen, dat het hanteeren ervan gevaarlijk was, en dat hier of een fout in het substantiebegrip, of in dat der „gemeenschap“ (met Christus), of in die beide in het spel is. Maar men verketterde elkander daarom niet; men liet de woorden eerst eens verklaren door wie ze bezigden. Ook al omdat men zelf filosofisch nog lang niet klaar was. Net zoo min als wijzelf.

Vervolgens denk ik aan den bekenden dogmaticus Bernhard de Moor (1761). In § 14 van zijn hoofdstuk IV over God handelt hij over Dittion, die zich uitsprak over het Spinozistisch gevoelen, dat het n.l. onverenigbaar was met de idee eener absolute oneindigheid, te beweren, dat er niet-goddelijke substanties zouden zijn. Dittion bestrijdt die meening; maar dat voor een gereformeerde in 1837 daarmee het einde van alle tegenspraak nog heusch niet bereikt is, blijkt wel hieruit, dat Bernhard de Moor, dit vermeldende, tevens met groote ingenomenheid (I, 560), verwijst naar P. Bayle (en ook B. Pictet). Die broeder Bayle nu is iemand van wien men ook had kunnen vragen: in wat voor gezelschap geraakt hier Van Mastricht? Hoe ingewikkeld de zaak is, en hoezeer voor verdere discussie vatbaar, blijkt wel uit de omstandigheid, dat De Moor in zijn Supplementum, bl. 34, er nog eens op terugkomt; hij heeft nu, behalve Bayle, ook nog Melchior Leydecker en Buddeus gevonden. En, als 't ware om de ingewikkeldheid van het probleem te doen zien, in zijn „Epimetron“ op het Supplement, bl.

2) Quam Dominus noster Christus ipsa sit veritas, minime dubium est, quin promissiones, quas dat illic nobis, simul etiam impleat, et figuris suam addat veritatem. Quamobrem non dubito, quin sicuti veritas ac signis testatur, ita etiam suae substantiae participes faciat, quo in unum cum eo vitam coalescamus. (Catechismus van Genève, 1545.)

3) Or combien qu'il soit au ciel iniques à ce qu'il vienne pour juger tout le monde, toutesfois nous croyons que par la vertu secrete et incomprehensible de son Esprit il nous nourrit et vivifie de la substance de son corps et de son sang. (Confessio Gallicana, 1559.)

4) Le Synode approuvant notre Confession, rejette l'opinion de ceux, qui ne veulent pas recevoir le mot de substance contenu au dit article: par lequel ledit Synode n'entend aucune conjonction, ni mélange, ni grossière, qui ait du rapport à la matière des corps, mais une conjonction vraie, très-étroite et d'une façon spirituelle, par laquelle Jesus-Christ lui-même est tellement fait nôtre, et nous siens, qu'il n'y a aucune conjonction de corps, ni naturelle, ni artificielle, qui soit si étroite: laquelle néanmoins n'aboutit point à faire que la substance, ou sa personne jointe avec nos personnes, en compose quelque troisième; mais seulement à faire que sa vertu et ce qui est en lui de salutaire pour les hommes, nous soit par ce moyen étroitement donné et communiqué.

5) Die Nationalsynode von Nîmes 1572 gestaltete diese Erklärung etwas milder....: Au lieu de ces paroles que l'on a extrait des Actes de Synode National de la Rochelle tenu l'an 1571 „nous rejettons l'opinion de ceux qui ne veulent pas recevoir ce mot Substance“, on mettra, sans préjudicier aux Eglises de dehors, qui ont des raisons pour ne se servir pas de ce mot Substance, „Nous retenons ce mot Substance dans le sens exprimé par ledit Article“. (Müller, Bekenntnisschriften, 230/1.)

toch de verdienste van Pickl, te hebben aange-toond, dat de tempel in de plannen van de Joodsche opstandelingen een zeer belangrijke rol speelde. Had men toch dezen in zijn macht, dan was de opstand aanvankelijk geslaagd. Allereerst, omdat daar als het ware de Nationale Bank van Israël was gevestigd en de krijgskas een welkome aanvulling kon ontvangen; en voorts, omdat de tempel er zich bij uitstek toe leende, om in een vesting te worden herschapen. Dit is dan ook later wel gebleken bij de verwoesting van Jeruzalem in 70. Hadden dus beide valsche getuigen overeengestemd in hun verklaringen, dan was zonneklaar gebleken, dat de Nazarener terecht gearresteerd was. Dan was de Heiland gelijk Bar-Abbas een bende-aanvoerder geweest, die zijn volgelingen al bij voorbaat gerustgesteld had met de verzekering, dat Hij binnen den kortst mogelijken termijn alle schade aan deze tempel-vesting toegebracht bij hun ondernemingen, zou herstellen. En mocht het dan bij het onderzoek gebleken zijn, dat dat toch niet in de bedoeling van den Nazarener gelegen had, om namelijk den Tempel te bezetten, dan had Hij toch door Zijn dubbelzinnige woorden onrust verwekt, als een valsche profeet het volk opgehitst. Dan was Hij, gelijk het Sanhedrin later tot den Stadhouders zeide, een verleider. (Matth. 27:63). Zeker, wanneer had kunnen aangetoond worden, dat de Nazarener rebellen-aanvoerder was, dan had de Joodsche raad zijn

POPULAIR-WETEN- SCHADDELUKE SCHETSEN

„Het Proces tegen Jezus van Nazareth“.

I.

„Voor het Sanhedrin“.

Over het proces tegen den Heiland is reeds zeer veel geschreven. Van alle zijden, door theologen en juristen, door Joden en Christenen, is het aan een onderzoek onderworpen geweest. Wij willen dit onderzoek niet in den breede volgen, hoe belangwekkend dat ook moge zijn. Het is ons er alleen om te doen om, bij het licht van het evangelie zelf, eenig inzicht te krijgen in wat er geschied is. Het spreekt weer vanzelf, dat allereerst de Schrift zelf haar gezaghebbend woord moet spreken. Zij zelf zal haar minder begrijpelijke uitspraken moeten toelichten met meer duidelijke.

Het blijkt dan wel uit wat de evangelisten ons mededeelen, dat de Joodsche autoriteiten getracht hebben den Heiland aan te klagen van en te veroordeelen voor staatsgevaarlijke praktijken; als iemand, die het volk opruipt en aanspoort de belastingen niet op te brengen; als iemand, die het zelfs waagde, plannen voor een opstand te beramen

83, kom Schoven Spinoza dekker nologie.

Nu m nis van duidelij liteit geduldij term? harrewa woning hebben voor we tegende.

Dit b van Ph Aan strueere.

Allere Daar be niet alle (ten de sieke ee begrip Aquin behoort de door „Homeri

Maar nt tiebegrip dat is ju even na te legge Maar zie een proc proev niet me als Prof.

noemt, E genoeg moet tot drukkings ook derg hebben w weer aa deformat reactie c vaardig is de m figuren, gereforme

van sub een bel ze gaat gang me dege be opmerke 't geen E lijdens van de dan dan anderen de confes scheid i consequ begrip, c de confes

En nu zeer te dat het uitdru z.i. confes ieder hie hooren v bestaan op wie E vraagt m

doel ber om Jez de kruis

Maar smartelij hun get dan, doe lijker z deze wij punt ge Kajafas boog W gen op a van de doen op het derc loond he ning me den". II nu, hoe gelooper de hoog lastering voor de komen. totaal o godslaste heeft, Je 28:63) in hebben

kwelijk te ver-
van taalgebruik,
voor het gere-

og, omdat over
of niet gerecht-
en in haar of
nologie, al veel
in slechts twee

het al of niet
e van Christus'
n bloed in het
e had de geloof-
tie genoemd²).
ande Franche
lezen zin uitge-
nvel had daan-
gen, en moeten
eenheid met de
ebleken was⁴).
epraat⁵). Zeker
ar geen mensch
eren ervan ge-
het substantie-
(met Christus),
nen verketterde
woorden eerst
k al omdat men
a. Net zoo min

len dogmaticus
van zijn hoofd-
m, die zich uit-
dat het n.l. on-
soluete oneindig-
lijke substanties
: maar dat voor
einde van alle
blijkt wel hier-
nde, tevens met
naar P. Bayle
nu is iemand
n: in wat voor
? Hoe ingewik-
e discussie vat-
dat De Moor
er nog eens
Bayle, ook nog
onden. En, als
et probleem te
Supplement, bl.

it veritas, minime
nobis, simul etiam
Quamobrem non
ita etiam siue
m cum eo vitam
à ce qu'il vienne
oyons que par la
it il nous nourrit
son sang. (Con-
rejetée l'opinion
not de substance
e n'entend aucune
t du rapport à la
ie, très-étroite et
rist lui-même est
y a aucune con-
qui soit si étroite;
que la substance,
compose quelque
rtu et ce qui est
oit par ce moi

gestaltete diese
paroles que l'on
la Rochelle ten-
qui ne veut
sans préjudice
pour ne se servir
e mot Substance
tiller, Bekenntnis-

hebben aange-
van de Jood-
langrijke rol
n macht, dan
gd. Allereerst,
ale Bank van
een welkome
ts, omdat de
le, om in een
is dan ook
ing van Jeru-
sche getuigen
en, dan was
er terecht ge-
dijk Bar-
die zijn volge-
had met de
st mogelijken
el-vesting toe-
ou herstellen.
gebleken zijn,
an den Naza-
Tempel te be-
dubbelzinnige
alsch profeet
lijk het San-
ide, een ver-
eer had kun-
ener rebellen-
che raad zijn

83, komt hij nog eens op de zaak terug, citeert Van Schoven, die beweert, dat het substantiebegrip van Spinoza een ander is, dan het gewone, en laat Leydecker nog eens flink uitvaren tegen Spinoza's terminologie. Ruim twee bladzijden worden er nog aan gewijd. Nu moge men denken, zoo men wil over de beteekenis van dergelijke debatten, — dit zal toch hoop ik, duidelijk zijn, dat men óók inzake de substantie-liteit van de materie, en van de ziel, eerst geduldig vragen moet: wat bedoelt de ander met den term? Anders krijgt men strikt wetenschappelijk geharrewar, ontijdig geworpen in de kerkelijke samenwoning dergenen, die aan de kerkelijke papieren zich hebben gebonden vóór God, en wier handteekening ik voor weloordachte gehandhaafde acte houd, totdat het tegendeel blijkt.

Dit blijken nu ontbreekt in de besproken plaatsen van Prof. Hepps brochure.

Aan twee bijzonderheden wil ik dit nog nader adstrueeren.

Allereerst let ik hier op wat hij schrijft op bl. 71. Daar belijdt Prof. Hepp, dat hij het substantiebegrip niet alleen van Cartesius, Spinoza en Kant verwerpt (ten deele hebben dat de gereformeerden uit de klassieke eeuw ook al gedaan), doch dat hij het substantiebegrip óók van Aristoteles en Thomas van Aquino verwerpt. Prachtig! Het bestrijden daarvan behoort m.i. mede tot de best geslaagde diensten, die de door Prof. Hepp bestreden „richting“ (inclus de „Homerussen“) aan Kerk en theologie bewezen hebben. Maar nu verder? Prof. Hepp geeft toe, dat het substantiebegrip „in onzen kring“ nog niet uitgewerkt is. Ook dat is juist. Men behoeft maar Woltjers rede van daar even naast Bayle's „Christelijke Wereldbeschouwing“ te leggen, om dit een vertrouwde waarheid te vinden. Maar zie, nu heeft Prof. Hepp, gelijk hij meedeelt, zelf een proeve van substantiebegrip gegeven (bl. 71). Deze proeve is nog niet gepubliceerd; we kunnen er dus niet meer van zeggen. Maar we vragen ons wel af: als Prof. Hepp zelf zijn concept nog maar een proeve noemt, bewijst dit dan niet, dat de zaak ingewikkeld genoeg is, en dat men er thans zoo niet mee komen moet tot de kerken, die haar confessie hebben, als uitdrukking van geloof, en als formulier van eenigheid, óók dergenen, die een onderscheiden substantiebegrip hebben voorgedragen tot op den huidigen dag? Ik denk weer aan de zware termen: oorspronkelijkheidslekte, deformatie, byblicisme; en ik reik onwillekeurig uit reactie de hand aan wie ik in zulke woorden onrechtvaardig bejegend acht. Niet om te zeggen: uw meening is de mijne. Wel om te zeggen: gij zijt te ernstige figuren, dan dat ge zoo moet worden „belicht“ voor het gereformeerde volk. En wat Prof. Hepps eigen proeve van substantiebegrip betreft: best mogelijk, dat hij een belangstellend oor ook bij mij hebben zal, als hij ze gaat publiceren — in een rustig-collegiaal omgang met de „Homerussen“, die in de filosofie wel ter dinge bedreven zijn (zie boven). Maar ik moet toch opmerken, dat zijn substantiebegrip (anders behoefde 't geen proeve te heten), toch ook niet in de belijdenis verwerkt is. Evenmin waarschijnlijk, als dat van de door hem bestreden Homerussen. En wat is dan daarin het onderscheid tusschen den éénen en den anderen „Homerus“? Het onderscheid ten aanzien van de confessionele trouw in dezen? Dat zal, als er onderscheid is, eerst kunnen blijken uit den inhoud, de consequenties, de onderstellingen van het substantiebegrip, over en weer. Eerst daarna kan men over de confessie spreken.

En nu tenslotte: Prof. Hepp heeft op bl. 10 ons zeer teleurgesteld. Daar zou hij het bewijs leveren, dat het voortbestaan der ziel na den dood uitdrukkelijk geloofend wordt door de z.l. confessioneel-afwijkende richting. Natuurlijk spitst ieder hier de ooren, ieder, die den heer A. Janse heeft hooren verzekeren, dat er niemand is, die het voortbestaan der ziel in twijfel trekt, niemand onder hen, op wie Prof. Hepp blijkbaar het oog heeft. Zal — zoo vraagt men zich af — Prof. Hepp niet al zijn best doen,

doel bereikt: een bruikbare aanklacht voor Pilatus om Jezus als oproerling met den rebellendood: de kruisiging, te straffen.

Maar het loopt Kajafas zeldzaam tegen. Het is smartelijk voor hem, dat, naar de Joodsche wet, hun getuigenis niet bewijskrachtig was. Jezus laat dan, door te zwijgen, des te duidelijker en te pijnlijker zien in wat voor impasse Zijn proces op deze wijze gekomen is. Het geding is op een dood punt gekomen.

Kajafas heeft echter nog meer pijlen op zijn boog. Wanneer hij Jezus niet kan veroordeeld krijgen op grond van overtreding tegen het 5e gebod van de wet des Heeren, dan wil hij dat zien te doen op grond van Godslastering, van zonde tegen het derde gebod. En gelijk Prof. Schilder aange- toond heeft, is dat voor den Heiland een overwinning met beving geweest. („Christus in Zijn Lijden“, II. 518/519 cf. 294 v.v.; 305—308). De vraag is nu, hoe het met de tweede aanklacht van Kajafas geloopt is. Allereerst is toch merkwaardig, dat de hoogepriester wist, dat Jezus zich aan godslastering schuldig gemaakt heeft. Voorts, dat hij voor deze aanklacht geen getuigen heeft laten komen. Volgens Zijn eigen woorden is dat ook totaal overbodig, omdat de Joodsche Raad de godslastering uit Christus' eigen mond gehoord heeft. Jezus moet dus op Kajafas' vraag (Matth. 26:63) in Zijn antwoord den God Israëls gelasterd hebben en daar de rechters het zelf als getuigen

vooral na deze pertinente verklaring, om zijn bewering in dezen óf te herroepen, óf met vele stringente bewijzen te staven?

Ja, men vraagt het zich af. Maar het bewijs is m.i. niet geleverd. Ik schrijf dat, niet om eenige adhaesie-betuiging aan een zakelijke meening te geven, hetzij aan die van Prof. Hepp, hetzij aan de door hem bestredene. Ik schrijf het echter wel, om nog eens te onderstrepen, dat het bekende synodale voorstel der acht (de zaak nog eens rustig bekijken), van achteren gerechvaardigd wordt, en het trommelvuur, dat daartegen geopend is, nog steeds nalaat, zijn noodzaak te bewijzen, met name op dit zeer gewichtige punt.

Prof. Hepp voert ten bewijze van zijn stelling, dat „men“ inderdaad het VOORTBESTAAN der ziel loochent, volgend citaat aan (van een ongenoemd auteur):

„Wat de mensch ook achterlaat — hij kan een arm „missen, hij kan z'n bewustzijn verliezen, hij kan zijn „leven verliezen, hij kan dan heel zijn stoffelijke „organisatie en zijn bestaan als levende ziel kwijt- „raken en 'doodde ziel' worden — nochtans blijft hij „voortbestaan, nochtans is hij bij Vader Abraham of „in de pijn, nochtans heeft hij vingers en dorst en „denkt hij aan z'n vroeger leven op aarde en aan „z'n broeders.“

Prof. Hepp teekent dan zijnerzijds daarbij aan:

„Hier heeft men het dus. De mensch kan zijn leven „verliezen en dan heel zijn stoffelijke orga- „nisatie en zijn bestaan als levende ziel „kwijt raken en 'doodde ziel' worden. Wie „zijn bestaan als levende ziel kwijtraakt, bestaat „immers als 'levende ziel' — en in die beteekenis is „'ziel' volgens den auteur alleen acceptabel — niet „meer voort. Misverstand is alzoo buitengesloten.“

Indien dit nu het bewijs is, dat het voortbe- staan der ziel geloofend wordt, kan ik het bewijs niet overtuigend achten. Het substantiebegrip komt natuurlijk ook hier in geding. Bestaan als ziel is wat anders dan het bestaan van de ziel.

Maar ik heb reeds teveel ruimte in één nummer in beslag genomen. Ik hoop volgende week nog een en ander op te merken.

K. S.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

Kerkelijk en onkerkelijk Nederland.

VII.

Kerkelijke gezindte der Academisch geïnduceerden.

De uitkomsten der volkstelling 1930 zijn niet bemoedigend; de cijfers, welke we tot dusverre noemden, spreken een sombere taal. Een belang- rijk gedeelte van ons volk wil van God niets weten. Het weigert den Schepper te erkennen en zich voor Hem te verootmoedigen; het heeft geen begeerte naar Gods leiding, en stoot de liefde- volle hand van den Hemelschen Vader ruw weg. Hoevelen zijn er ook niet, die geheel achteloos aan Hem voorbijgaan, die niets van God weten, die leven als de heidenen en verbaasd opkijken, wanneer een boodschap van den Regeerder der wereld tot hen komt.

We hebben den vorigen keer gezien, dat in het bijzonder onder de arbeiders de afval zeer groot is, vooral de grootindustrie heeft veel slachtoffers gemaakt. Daar waar de mensch het meest in de massa verdwijnt, daar waar zijn persoonlijkheid verloren dreigt te gaan, verwerpt hij den Redder, die den gebodene vrijmaken, die hem in zijn volle waardigheid wil herstellen, door Wiens werk alléén hij zijn individualiteit kan behouden. Wie zich een schepsel Gods weet, verliest zijn per-

gehoord hebben is het vonnis duidelijk genoeg. Vooral is dan de vraag waarin dan toch deze zonde tegen het derde gebod gelegen was. Nu verdient alle aandacht o.i. een verklaring door Bornhäuser gegeven in zijn: „Zum Petrus bekennnis und zur Hohenpriesterfrage“. Toetsing van zijn argumenten moeten wij overlaten aan de vakgeleerden.

Dat nu Kajafas Jezus kon ondervragen over de vraag of Hij inderdaad de zoon van den leven- den God was, was hem mogelijk gemaakt door het verraad van — Judas! Judas toch had in den kring der twaalfen gehoord hoe Jezus door Petrus en de anderen was aanvaard, niet alleen als Mes- sias, maar ook in Zijn Messias-zijn, als Zoon van den levenden God. En dat hield nu niets minder in, dan dat Jezus aanvaardde de belijdenis van Petrus, dat Hij was de Zoon van J a h w e, van den Verbondsgod. En dat nu was naar Jood- sche beschouwing godslasterlijk; wat met den dood gestraft moest worden. Vandaar dan ook, dat Jezus aan de twaalfen verbiedt om hiervan ook maar één woord te reppen. (Matth. 16:15—17).

Want daardoor zouden zij een ontijdig einde gemaakt hebben aan Zijn optreden en Zijn dood verhaast hebben, menschelijkerwijs gesproken. Maar zie nu, in Joh. 6:66 v.v., waar deze zelfde Petrusbelijdenis besproken wordt, wordt door Christus terstond gewezen op het feit, dat een van hen Hem verraden zou. (Joh. 6:70). De groote

soonlijkheid nooit; wie God verlaat, gaat in het stof ten onder.

Vooraf voor het Protestantsche deel der bevol- king zijn de cijfers, die op de beroepen betrekking hebben, over het algemeen ongunstig. Ongeveer de helft van alle Nederlanders was in 1930 Pro- testant. Van allen, die in een beroep werkzaam waren echter slechts 45 %; Roomsche-Katholieken en onkerkelijken samen omvatten daarentegen 51 %. In de industrie daalt het percentage der Protestanten tot 40; dat der beide andere genoemde groepen stijgt tot 56. Bij de arbeiders en andere ondergeschikten in de industrie zijn de cijfers nog lager: 39,4 % van hen zijn Protestant; 59 % R.-K. en onkerkelijk. In den „Landbouw“ hand- haven de Protestanten zich goed, evenals in enkele kleinere bedrijven.²) Hoe groot de beteekenis der traditie, hoe geringer blijkbaar het aantal onkerkelijken, en omgekeerd. Mede daarom ver- liezen zooveel in de groote stad en in het groot- bedrijf God uit het oog. Het grootbedrijf is traditie- loos.

Zeer dikwijls gaan lage cijfers bij de „onkerke- lijken“ ook gepaard met hooge cijfers voor de Katholieken; de Protestanten blijven meestal ach- ter.³) Men mag echter niet vergeten, dat talrijke industrieën in overwegend Katholieke provincies of provinciegedeelten gevestigd zijn. (Zuid-Neder- land, Twente.)

Bij de „academisch geïnduceerden“ is echter het Protestantsche deel der bevolking veel beter ver- tegenwoordigd. Hier zijn het vooral de Katholie- ken, welke een veel te laag cijfer hebben. Daaren- tegen is het getal in de rubriek „geen kerkelijke gezindte“ zeer hoog.

De volgende tabel geeft een duidelijk overzicht. Kerkelijke gezindte der academisch geïnduceerden.

	Man	Vrouw	Totaal	Kerk. gez. der bevolk. 20 jaar en ouder
Protestanten . . .	46.9 %	43.9	46.7	48.0
R.-K.	14.8	7.7	14.3	34.0
Israëlieten . . .	2.5	3.8	2.6	1.7
And. Kerk. gez. .	3.2	3.6	3.2	2.2
Geen Kerk. gez. .	32.5	40.8	33.1	14.0

Het onderzoek omvatte 21658 mannen, 1849 vrou- wen, totaal 23507 personen. Van elke 1000 gestu- deerde mannen waren dus 469 Protestant, van elke 1000 gestudeerde vrouwen 439, van elke 1000 gestudeerden (mannen en vrouwen samen) 467.

Van alle personen boven 20 jaar waren per 1000, 480 Protestant. Deze cijfers komen dus vrij- wel overeen.

De gegeven getallen moeten echter een correctie ondergaan. De Roomsche-Katholieke theologen heb- ben voor het allergrootste deel hun opleiding aan speciale kerkelijke inrichtingen ontvangen. Zij komen dus niet in de statistiek voor. Dat is ook het geval met alle Protestantsche theologen, welke niet aan een Universiteit hun opleiding ontvingen.

Worden de R.-K. geestelijken (3895) bij de „aca- demici“ gerekend, dan ondergaan de cijfers een belangrijke wijziging. De bewerkers der statistische gegevens verzuimen helaas om ook op overeen- komstige wijze het aantal der Protestantsche theo- logen te vermeerderen. Zij beschikken blijkbaar niet over de noodige inlichtingen. Ook telden zij, naar zij zelf mededeelen, een aantal R.-K. geeste- lijken dubbel. Immers onder hen bevinden zich talrijke personen, die in een andere faculteit (b.v. die der letteren en wijsbegeerte) een graad behaal- den. Het was onmogelijk om deze uit de groote groep der R.-K. theologen af te zonderen. De cor- rectie, welke op de genoemde wijze aangebracht is heeft dus slechts betrekkelijke waarde.

Ook de andere correctie schenkt weinig bevredi- ging. Men liet een oogenblik alle theologen weg, en bepaalde daarna de verhoudingen. Nu lijden

moeilijkheid bij de verklaring is nu steeds ge- weest hoe het verraad bij dit verhaal past in Joh. 6. Maar dat is nu duidelijk, indien kan aangetoond worden, dat Jezus Zich als Zoon van Jehovah heeft laten belijden door de Zijnen. Bij Johannes wordt dan het verlangen van Christus om dit vooralsnog strikt geheim te houden vooronder- steld. Maar toch, zegt nu Johannes, heeft een van hen het geheim verraden! Waardoor zal deze dan den Heiland verraden? Hij zal verraden, dat Jezus de belijdenis van Petrus aanvaard heeft en daar- door een aanspraak deed gelden, die als godslaste- ring moest worden beschouwd en Hem des doods schuldig maakte. We willen een volgend maal dit trachten aan te toonen!

Maar vooropgesteld nu, dat het voorafgaande juist is, dan valt te verstaan van hoe geweldige beteekenis Jezus' antwoord op den eed van Kajafas geweest is. Dan belijdt Hij zelf voor de ooren van Israëls rechters, van de „goden“ (Psalm 82), dat Hij Zoon van J e h o v a h is. En dan is Zijn zwijgen op Kajafas' spreken: „Gij hebt Zijn godslastering gehoord“ en op de uitspraak van Zijn rechters: „Hij is des doods schuldig“ een welsprekende be- vestiging geweest en een verzekering van Zijn zijde: „Ge hebt Mijn woorden goed begrepen. Wat gij godslastering noemt, daar maak ik aanspraak op en als gij Mij daarvoor wilt doden, dan wil ik met Mijn dood deze aanspraak bevestigen“.

B.

D. K. W.